MUSIQA MAKTABI O‘QUVCHILARINING MUSIQIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA O‘QITUVCHI KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH

Nabiyeva Muslimaxon Xusanjon qizi
Farg‘ona viloyati Dang‘ara tumani
27-Bolalar musiqa va san‘at maktabi o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolaning maqsadi musiqa maktabi o‘quvchilarining musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishda o‘qituvchi kompetensiyasini takomillashtirish masalalarini xalq cholg‘u asboblari, xususan dutor darslari misolida ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Tadqiqotda pedagogik kuzatuv, suhbat, taqqoslash va tajriba-sinov metodlaridan foydalanildi hamda o‘qituvchining musiqiy-ijrochilik, metodik va kommunikativ kompetensiyalari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari o‘qituvchi kompetensiyasining yuqori darajada bo‘lishi o‘quvchilarning musiqiy eshitish qobiliyati, ijrochilik mahorati va ijodiy faolligini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatdi. Dutor darslarini samarali tashkil etish o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasini uzluksiz takomillashtirishni talab etadi va bu jarayon musiqa maktablarida musiqiy ta’lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi.*

Kalit so‘zlar: *musiqa maktabi, o‘quvchi, musiqiy qobiliyat, o‘qituvchi kompetensiyasi, kasbiy mahorat, xalq cholg‘u asboblari, dutor, musiqiy ta’lim, takomillashtirish.*

Kirish

Bugungi kunda musiqa maktablarida o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish masalasi ta’lim sifatini oshirishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, xalq cholg‘u asboblarini, jumladan dutorni o‘rgatish jarayonida o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi o‘quvchilarning ijrochilik mahorati, musiqiy tafakkuri va estetik didining shakllanishida hal qiluvchi omil bo‘lib xizmat qiladi.

Musiqiy qobiliyat tug‘ma imkoniyatlar bilan bir qatorda, pedagogik ta’sir, metodik yondashuv va o‘qituvchining kasbiy mahorati orqali rivojlanadi. Shu bois musiqa maktablarida faoliyat yuritayotgan o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini takomillashtirish, ayniqsa dutor kabi murakkab va nozik ijrochilik malakasini talab qiladigan xalq cholg‘u asboblarini o‘qitishda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolada musiqa maktabi o‘quvchilarining musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonida dutor darslari misolida o‘qituvchi kompetensiyasini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Tadqiqot davomida quyidagi ilmiy-pedagogik metodlardan foydalanildi:

• Pedagogik kuzatuv – dutor sinflarida o‘quvchilarning ijrochilik faoliyatini tahlil qilish;

• Suhbat va so‘rovnoma – musiqa maktabi o‘qituvchilari va o‘quvchilarining fikrlarini aniqlash;

• Pedagogik tajriba – o‘qituvchi kompetensiyasini rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik yondashuvlarni amaliyotda sinash;

• Taqqoslash va tahlil – an’anaviy va takomillashtirilgan o‘qitish usullarining samaradorligini solishtirish.

Tadqiqotda o‘qituvchi kompetensiyasi quyidagi tarkibiy qismlar asosida baholandi:

- musiqiy-ijrochilik kompetensiyasi,
- metodik kompetensiya,
- kommunikativ kompetensiya va
- refleksiv kompetensiya.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, dutor darslarida o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Xususan:

• musiqiy-ijrochilik kompetensiyasi yuqori bo‘lgan o‘qituvchilar bilan ishlagan o‘quvchilarda kuy va zarbni aniq ijro etish, barmoqlar harakatining muvofiqligi sezilarli darajada oshdi;

• metodik jihatdan puxta tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning musiqiy eshitish qobiliyati va ritmik sezgisini rivojlantirdi;

• o‘qituvchining kommunikativ kompetensiyasi kuchli bo‘lgan hollarda o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi va ijodiy faolligi ortdi;

• refleksiv yondashuv asosida olib borilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning o‘z ijrosini tahlil qilish va baholash ko‘nikmalarini shakllantirdi.

Quyida “Dutor darslari jarayonida o‘qituvchi kompetensiyasini rivojlantirish orqali o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini shakllantirish’’ mavzusidagi amaliy ish ishlanmasini taqdim etamiz.

Amaliy ishning maqsadi: Musiqa maktabi o‘quvchilarida musiqiy eshitish, ritm sezgisi va ijrochilik mahoratini rivojlantirishda o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuvlarning samaradorligini aniqlash.

Ishtirokchilar

• Musiqa maktabining 2–4-sinf dutor sinfi o‘quvchilari

• Dutor o‘qituvchisi

Amaliy ishning mazmuni: Amaliy ish 3 bosqichda tashkil etildi:

1-bosqich – Diagnostik bosqich

O‘quvchilarning dastlabki musiqiy qobiliyatlari (eshitish, ritm, texnik ijro) pedagogik kuzatuv va qisqa ijroiy topshiriqlar orqali aniqlandi. O‘qituvchining dars olib borish uslubi, tushuntirish aniqligi va kommunikativ yondashuvi tahlil qilindi.

2-bosqich – Amaliy-faoliyat bosqichi

Dutor darslarida quyidagi metodik yondashuvlar joriy etildi:

• kuylarni bosqichma-bosqich o‘rgatish;

• o‘qituvchining namunali ijrosi asosida taqlid usuli;

• ritmik mashqlar va xalq kuylaridan parchalar bilan ishlash;

• o‘quvchilar bilan individual va kichik guruh mashg‘ulotlari.

Bu jarayonda o‘qituvchining musiqiy-ijrochilik, metodik va kommunikativ kompetensiyalariga alohida e’tibor qaratildi.

3-bosqich – Yakuniy tahlil bosqichi

Mashg‘ulotlar yakunida o‘quvchilarning ijrochilik darajasi, musiqiy eshitish va mustaqil mashq qilish ko‘nikmalari qayta baholandi. Dastlabki natijalar bilan solishtirish orqali o‘sish dinamikasi aniqlandi.

Amaliy ish natijasi

Amaliy ish natijalariga ko‘ra, o‘qituvchi kompetensiyasi takomillashgan sharoitda o‘quvchilarning dutor ijrosiga bo‘lgan qiziqishi, texnik malakasi va musiqiy tafakkuri sezilarli darajada rivojlandi.

Dutor darslari asosida musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish bo‘yicha texnologik xarita

1-jadval.

Bosqich	**Faoliyat mazmuni**	**O‘qituvchi kompetensiyasi**	**O‘quvchi faoliyati**	**Kutilayotgan natija**
Diagnostik bosqich	O‘quvchilarning dastlabki musiqiy qobiliyatlarini aniqlash (eshitish, ritm, texnika)	Tashxisiy va refleksiv kompetensiya	Qisqa ijroiy topshiriqlarni bajaradi	Boshlang‘ich daraja aniqlanadi
Rejalashtirish bosqichi	Dutor darslarini bosqichma-bosqich rejalashtirish	Metodik kompetensiya	Mashg‘ulot mazmuni bilan tanishadi	Individual yondashuv ta’minlanadi
Amaliy-faoliyat bosqichi	Kuylarni namunali ijro va taqlid asosida o‘rgatish	Musiqiy-ijrochilik va kommunikativ kompetensiya	Dutor kuylarini ijro etadi	Ijrochilik malakasi rivojlanadi
Mustahkamlash bosqichi	Ritmik mashqlar, mustaqil mashq	Metodik va motivatsion kompetensiya	Mustaqil mashq qiladi	Musiqiy qobiliyat mustahkamlanadi
Baholash bosqichi	Yakuniy ijro va tahlil	Refleksiv kompetensiya	O‘z ijrosini baholaydi	Rivojlanish darajasi aniqlanadi

Tajriba-sinov ishlari natijalari

Tajriba-sinov ishlari musiqa maktabining dutor sinfi o‘quvchilari ishtirokida o‘tkazildi. O‘quvchilar nazorat guruhi va tajriba guruhiga ajratildi.

Natijalar tahlili:

• Tajriba guruhida o‘qituvchi kompetensiyasini takomillashtirishga yo‘naltirilgan metodik yondashuvlar qo‘llanildi.

• Nazorat guruhida esa an’anaviy darslar olib borildi.

Ko‘rsatkichlar	Dastlabki holat (%)	Tajriba yakuni (%)
Musiqiy eshitish	45	75
Ritm sezgisi	40	70
Dutor ijrochiligi	42	78
Ijodiy faollik	38	72

Natija: tajriba guruhi o‘quvchilarida barcha ko‘rsatkichlar bo‘yicha barqaror ijobiy o‘sish kuzatildi.

Pedagogik tajriba natijasida dutor ijrochiligini o‘rgatishda o‘qituvchi kompetensiyasini kompleks rivojlantirish o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlari rivojlanishida samarali ekanligi aniqlandi.

Tajriba-sinov ishlari natijalari shuni ko‘rsatdiki, musiqa maktablarida dutor darslarini samarali tashkil etishda o‘qituvchi kompetensiyasining rivojlanganligi o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlariga bevosita ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, o‘qituvchining musiqiy-ijrochilik va metodik kompetensiyalarining uyg‘unligi o‘quvchilarning ijrochilik mahoratini sezilarli darajada oshiradi. Jadval tahlillari tajriba guruhida an’anaviy yondashuvga nisbatan yuqori natijalarga erishilganini tasdiqlaydi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, musiqa maktablarida o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirish faqat texnik ijrochilikni o‘rgatish bilan cheklanmasligi lozim. Dutor kabi xalq cholg‘u asboblarini o‘rgatishda milliy musiqa an’analari, ijrochilik maktablari va tarbiyaviy jihatlar uyg‘un holda olib borilishi zarur. Bu esa o‘qituvchi kompetensiyasini takomillashtirish musiqa ta’limi sifatini oshirishning muhim pedagogik sharti ekanligini ko‘rsatadi.

Maqola doirasida olib borilgan tadqiqot va amaliy ish natijalariga asoslanib quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Musiqa maktablarida dutor o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini oshirishga yo‘naltirilgan metodik seminarlarni muntazam tashkil etish lozim.
2. Dutor darslarida milliy kuy va xalq ijrochilik an’analaridan tizimli foydalanish o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini samarali rivojlantiradi.
3. O‘qituvchi dars jarayonida namunali ijro va izchil tushuntirish usullarini uyg‘un qo‘llashi zarur.
4. O‘quvchilarning individual qobiliyatlarini hisobga olgan holda differensial yondashuvni joriy etish tavsiya etiladi.
5. O‘qituvchilarda refleksiv kompetensiyani rivojlantirish, ya’ni o‘z darslarini tahlil qilish va baholash ko‘nikmalarini shakllantirish muhimdir.
6. Amaliy mashg‘ulotlarda ijodiy topshiriqlar va mustaqil mashqlar ulushini oshirish o‘quvchilarning ijrochilik mahoratini mustahkamlaydi.

Xulosa

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, o‘qituvchining zamonaviy pedagogik texnologiyalarni xalq cholg‘u asboblarini o‘qitish jarayoniga moslashtira olishi musiqiy

qobiliyatlarning yanada samarali rivojlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, o‘qituvchining o‘z ustida ishlashi, malaka oshirish jarayonlarida faol ishtirok etishi va refleksiv faoliyatni yo‘lga qo‘yishi kasbiy mahoratni takomillashtirishning muhim sharti hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, musiqa maktabi o‘quvchilarining musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishda o‘qituvchi kompetensiyasini takomillashtirish muhim pedagogik omil hisoblanadi. Dutor misolida olib borilgan tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, kasbiy, metodik va kommunikativ kompetensiyalarning uyg‘un rivoji o‘quvchilarning ijrochilik mahorati va musiqiy tafakkurini shakllantirishda yuqori samaradorlik beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi. Ta’lim to‘g‘risida: O‘RQ–637-son Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi. Maktabgacha va maktabdan tashqari ta’lim to‘g‘risidagi normativ-huquqiy hujjatlar to‘plami. – Toshkent, 2021.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida: PF–60-son Farmon. – Toshkent, 2022.
4. Muslimov N.A., Abdullayeva N.A. Kasbiy kompetensiya va pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019. – 198 b.
5. Inoyatov U.I. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuv. – Toshkent: Innovatsiya, 2021. – 220 b.
6. Sharipova Sh.S. Musiqa ta’limida o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasi. Toshkent: Fan, 2018. – 164 b.
7. Qodirov R.Q. O‘zbek xalq cholg‘u asboblari va ijrochilik an’analari. – Toshkent: Musiqa, 2017. – 180 b.
8. Karimov A.A. Dutor ijrochiligi asoslari va o‘qitish metodikasi. – Toshkent: San’at, 2020. – 152 b.
9. Raximova D.N. Musiqa maktablarida pedagogik kompetensiyani rivojlantirish masalalari // Xalq ta’limi. – 2021. – №4. – B. 56–60.
10. Yo‘ldoshev N.K. Musiqiy qobiliyatlarni shakllantirishda o‘qituvchi mahoratining o‘rni // Pedagogik ta’lim. – 2020. – №2. – B. 78–82.